

เรื่องเก่าที่ต้องเล่าต่อ : พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย

Old Stories to Tell : Pra Chedi Sri Suriyothai

เพ็ญพรรณ เจริญพร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Penpan Jarerporn

Assistant Professor, Department of Archaeology, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

คำสำคัญ : พระเจดีย์ศรี

สุริโยทัย ; สมเด็จพระ

สุริโยทัย

Keywords : Pra Chedi

Sri Suriyothai ; Somdej

Pra Suriyothai

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเสนอข้อเท็จจริงเรื่องช่วงเวลาการสร้างพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยองค์ปัจจุบัน โดยใช้หลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์และข้อมูลจากคำบอกเล่าของผู้ที่มีชีวิตอยู่ร่วมสมัย การศึกษาพบว่าพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยองค์ที่เห็นทุกวันนี้ไม่ได้สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิตามที่คนทั่วไปเข้าใจ แต่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 แทนพระเจดีย์องค์เดิมที่สร้างมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแต่ถูกรื้อไปในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2449 เพื่อสร้างที่ทำการและค่ายทหารมณฑลกรุงเก่า โดยพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยองค์เดิมที่สร้างขึ้นในรูปแบบของพระเจดีย์คู่นั้นน่าจะมีรูปทรงเช่นเดียวกับพระเจดีย์วัดวังชัยและพระเจดีย์รายทรงกลม วัดมหาธาตุ อยุธยา ขณะที่พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยองค์ปัจจุบันน่าจะมีต้นแบบมาจากพระเจดีย์ที่วัดชุมพลนิกายารามหรือเจดีย์วัดญาณเสน อยุธยา

Abstract

This paper aims to explore when exactly Phra Chedi Srisuriyothai was built. Drawing upon historical documents such as chronicles and anecdotes and upon interview data provided by two of the author's teachers, the study reveals that the monument of Chedi Srisuriyothai, located on the western part of the Ayutthaya City Island and opposite to Kasatrathirat Temple, was not, as usually understood, the same Chedi as original built to commemorate the dead of Queen Srisuriyothai and his daughter – for the original Chedi, erected in pair, were built during

หน้าตรงข้าม : พระเจดีย์

ศรีสุริโยทัย สร้างสมัย

รัชกาลที่ 6

Somdej Phra Mahachakapat of Ayutthaya Dynasty and demolished later in 1906 (during the later period of the fifth reign of Chakri Dynasty) to prepare the site for the construction of governmental buildings and barracks. The paper suggests that the original form of the duo Srisuriyothai's Chedi might look like PhraChedi at Wiang-Chai Temple or the surrounding circular Chedi at Mahathat Temple, Ayutthaya, and that the style of the recent Srisuriyothai's monument, built in 1912, derives from Phra Chedi at Chomphon Nikayaram Temple or that of Yansen Temple, Ayutthaya.

สตรีในอดีตมีความงามอาจ กล้าหาญ และเสียสละแม้ชีวิตของตน จนปรากฏนามจารึกไว้ในประวัติศาสตร์เป็นอมตะเป็นที่ยกย่องสืบมาจนปัจจุบันนี้ คือ สมเด็จพระสุริโยทัย พระอัครมเหสีของสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ดังพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระโหราธิบดีเขียนรวบรวมขึ้นจากเอกสารเก่าต่างๆ เมื่อศักราช 1042 (ในพระราชพงศาวดารฉบับนี้ใช้ปีจุลศักราช ซึ่งต้องบวก 1181 จึงจะได้ปีพุทธศักราช ดังนั้น ศก 1042 จึงตรงกับพุทธศักราช 2223) ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในปีศักราช 910 ไว้ว่า¹

ศักราช ๙๑๐² วอกศก วันเสาร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ เสด็จออกสนามให้ชนช้าง และงาช้างพระยาไฟนั้นหักเป็น ๓ ท่อน อนึ่ง อยู่สองวัน ช้างต้นพระฉันทันต์ไล่ร้องเป็นเสียงสังข์ อนึ่งประตูปะชอนต์ร้องเป็นอุบาทว์ ถึงวันอาทิตย์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ สมเด็จพระเจ้ายอดฟ้าเป็นเหตุ จึงขุนชินราชได้ราชสมบัติ ๔๒ วัน³ และขุนชินราชและแม่ยั่วศรีสุดาจันทร์เป็นเหตุจึงเชิญสมเด็จพระเจียรราชาธิราชเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และครั้นเสวยราชสมบัติได้ ๗ เดือน พระยาหงสาปึงเสวกี ยกพลมายังพระนครศรีอยุธยาในเดือน ๔ นั้น เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเจ้าเสด็จออกไปรบศึกหงสา นั้น สมเด็จพระองค์มเหสี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราชบุตรี เสด็จทรงช้างออกไปโดยเสด็จด้วย และเมื่อได้รับศึกหงสานั้นทัพหน้าแตกมาประทัพลวงเป็นโกลาหลใหญ่ และสมเด็จพระองค์มเหสี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราชบุตรีนั้นได้รับด้วยข้าศึกถึงสิ้นชนม์กับคอช้างนั้น และศึกหงสาครั้งนั้นเสียสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวรไปแก่พระยาหงสา และจึงเอาพระยาปราบและช้างต้นพระยานภาพ ตามไปส่งให้พระยาหงสาถึงเมืองกำแพงเพชรและ

พระยาหงสาจึงส่งพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า สมเด็จพระรามศวร
เจ้ามายังพระนครศรีอยุธยา

เหตุการณ์ยุทธหัตถีครั้งนั้นเกิดขึ้นเมื่อวันอาทิตย์ ขึ้น 6 ค่ำ
เดือน 4 จุลศักราช 910 ตรงกับวันเดือนปีทางสุริยคติคือวันที่ 3 กุมภาพันธ์
พ.ศ. 2091⁴ นับเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ที่สุดตั้งแต่สถาปนากรุงศรีอยุธยามา
198 ปี นั่นคือการพ่ายแพ้แก่ข้าศึกที่เข้ามาถึงกรุง การสูญเสียพระบรมวงศ์
ชั้นสูงระดับพระมเหสี และพระราชบุตร ถึงสิ้นพระชนม์กับคอช้างในการยุทธ-
หัตถี จนกองทัพอยุธยาต้องถอยกลับเข้าพระนคร และต้องยอมยกพระยา
ปราบกับพระยานภาพ สองข้างศึกสำคัญให้แก่หงสาวดี จากการสูญเสียใน
ครั้งนั้นประวัติศาสตร์ไทยได้วีรสตรี 2 พระองค์ จาริกวีรกรรมไว้เพื่อเป็น
เยี่ยงอย่างแก่ลูกหลานชาวไทยรุ่นต่อๆ มาจนทุกวันนี้ และคงจะจารึกไว้
ตลอดไปชั่วฟ้าดินสลาย

พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์มิได้ระบุพระนาม
พระมเหสี และพระราชบุตรในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แต่พงศาวดารฉบับ
พระราชหัตถเลขาได้ระบุพระนามสมเด็จพระสุริโยทัยพระมเหสี และพระบรม
ดิถีพระราชบุตรซึ่งสิ้นพระชนม์ในการรบ

พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขากล่าวถึงผู้โดยเสด็จสมเด็จพระ
พระมหาจักรพรรดิไปในการศึกที่พระเจ้าหงสาวดียกมาล้อมกรุง พ.ศ. 2091
นั้นว่า ประกอบด้วย “...พระสุริโยทัยผู้เป็นเอกอัครราชมเหสี ประดับพระองค์
เป็นพระยามหาอุปราช ทรงเครื่องสำหรับราชฉัตร...” พร้อมพระรามศวร
และพระมหินทราธิราช พระราชโอรส 2 พระองค์เท่านั้นมิได้กล่าวถึงพระราช-
ธิดาแต่อย่างใด ทั้งเมื่อพระสุริโยทัยถูกพระเจ้าแปรจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าว
ต้องพระอึ่งสาพระสุริโยทัยขาด พระรามศวรกับพระมหินทราธิราชถลันจะเข้า
แก้พระราชมารดา ก็มีทันที่พอพระราชชนนีสิ้นพระชนม์กับคอช้าง พระ
พี่น้องทั้ง 2 พระองค์ถอยรื้อรับข้าศึก กันพระศพสมเด็จพระราชมารดาเข้า
พระนคร

การศึกครั้งนั้นสมเด็จพระอัครมเหสีมิได้พลีชีพเพื่อพระสวามี
เท่านั้น หากทรงปกป้องจอมทัพและพระเจ้าแผ่นดินซึ่งทรงคุณค่ายิ่ง หาก
สูญเสียสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สถานการณ์ศึกคงจะยิ่งเลวร้ายอย่างไม่อาจ
ประมาณได้

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชจึงได้โปรดให้อัญเชิญพระศพ
พระสุริโยทัยมาไว้ตำบลสวนหลวง พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขากล่าว
ด้วยว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ให้แต่งการพระราชทานเพลิง
พระศพพระสุริโยทัยแล้วให้สถาปนาที่พระราชทานเพลิงนั้นเป็นเจดีย์สถาน
เสร็จแล้วให้นามวัด “สบสวรรค์”⁵ ชาวอยุธยาจำและบอกเล่าต่อๆ กันมาว่า
มีพระเจดีย์อยู่ 2 องค์ ณ บริเวณวัดสบสวรรค์ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นพระเจดีย์ที่สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์แห่งวีรกรรมของ
สองวีรสตรีผู้พลีพระชนม์ชีพในศึกหงสา พ.ศ. 2091 เจดีย์ทั้งคู่นี้น่าจะเป็น
พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั่นเอง

เมื่อมีการตั้งกรมทหารมณฑลกรุงเก่าเมื่อ พ.ศ. 2449 ได้เลือก
สถานที่ภายในกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกริมแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นสถานที่
ตั้งกรม ในการดำเนินการสร้างกรมทหารได้มีการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างเดิมที่
ทรุดโทรมและไถปรับพื้นที่แล้วก่อสร้างอาคาร 2 ปีต่อจากนั้นใน พ.ศ. 2451
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาประกอบพิธีสังเว
บุญมหาชาติตรียาราชของพระนครศรีอยุธยา เนื่องในพระราชพิธีรัชมังคลา
ภิเษกในวโรกาสทรงครองราชสมบัติ 40 ปี เสมอด้วยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2
ในการนั้นพระยาโบราณราชธานินทร์ผู้ซึ่งรับราชการอยู่ที่พระนครศรีอยุธยา
เป็นเวลานานเป็นผู้รับผิดชอบในการสร้างพระที่นั่งที่ใช้ประกอบพระราชพิธี
ดังกล่าว ท่านผู้นี้ได้ศึกษาเอกสารโบราณเกี่ยวกับภูมิสถานภายในพระนครศรี
อยุธยาและได้เรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวกับโบราณสถานและที่ตั้งสิ่งสำคัญ
ของกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นหนังสือชื่อ “อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา”
และทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือดังกล่าวแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ในหนังสือของพระยาโบราณราชธานินทร์ฉบับนี้ระบุว่า กรมทหาร
ที่สร้างใหม่ในเวลานั้นสร้างตรงบริเวณที่เคยเป็นสวนหลวงของวังหลังและวัด
สบสวรรค์อันเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระสุริโยทัยนั่นเอง และ
นั้นก็แสดงว่าพระยาโบราณราชธานินทร์ได้ทราบแล้วว่า ในระหว่างการสร้าง
ค่ายทหารได้มีการรื้อทำลายเจดีย์พระสุริโยทัยลง ดังนั้นใน พ.ศ. 2454
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “เหล่าเสนาข้าทูลละออง
ธุลีพระบาทราชบริพาร” จึงพร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์เทิดพระเกียรติสมเด็จพระ
พระสุริโยทัยและจารึกข้อความสดุดีวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ไว้ด้วย⁶

สรุปความว่าเมื่อมีการสร้างที่ทำการและค่ายทหารมณฑลกรุงเก่า
เมื่อ พ.ศ. 2449 (ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) นั้นได้
มีการปรับพื้นที่เพื่อการก่อสร้างอาคารและบริเวณโดยรอบ ผู้รับคำสั่งได้ไถรื้อ
พระเจดีย์คู่นี้ชาวอยุธยาเชื่อกันว่าเป็นเจดีย์อนุสรณ์แห่งวีรสตรีในการศึกครั้ง
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิลงเสีย ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชนิมิตสนับสนุนส่งเสริมเรื่องการรักษาชาติ โดยทรง
พระราชทานทรัพย์ความต่างๆ ปลูกไร่ให้ประชาชนมีความรักชาติ โปรดให้
ศึกษาประวัติวีรบุรุษ วีรสตรีไทยในอดีต ด้วยเหตุนี้ “เหล่าเสนาข้าทูลละออง
ธุลีพระบาทราชบริพาร” จึงพร้อมใจกันขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต
สร้างพระเจดีย์ขึ้นทดแทนองค์ที่ถูกรื้อไปเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติวีรสตรี
สมเด็จพระสุริโยทัยเพื่อดำเนินตามพระราชนิมิต โดยมีพลตรีพระยาสุรวงศ์
วิวัฒน์ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ช่วยสมุหราชองครักษ์เป็นผู้รับผิดชอบ
ในการก่อสร้างพระเจดีย์ขึ้นใหม่เป็นการทดแทนนี้ การก่อสร้างได้ขยับที่ตั้ง

พระเจดีย์มาอยู่ชิดกำแพงเมืองตรงริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศตะวันตกของ
เกาะเมืองตรงข้ามวัดกษัตริย์าราม การสร้างพระเจดีย์องค์นี้ชาวเกาะเมือง
อยุธยาที่เกิดและรู้ความแล้วในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวจะรู้เห็นเป็นพยานได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามแม้จะตระหนักว่า
พระเจดีย์คู่ที่ถูกรื้อทำลายลงแล้วนั้นเป็นพระเจดีย์ที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
โปรดให้สร้างเป็นอนุสรณ์แด่พระสุริโยทัย แต่ในสมัยนั้นเรื่องราวที่ระบุในพระ
ราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ที่ว่า มีพระราชธิดาสั้นพระชนม์ใน
คราวเดียวกันกับพระสุริโยทัย และสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิทรงสร้างพระ
เจดีย์ไว้สององค์คู่กันยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก เพราะหลวงประเสริฐอักษรนิติ์
ได้พบพระราชพงศาวดารแล้วนำมามอบให้แก่หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อวันที่
19 มิถุนายน พ.ศ. 2450 การสร้างพระเจดีย์ขึ้นแทนเมื่อ พ.ศ. 2455 จึงสร้าง
ขึ้นเพียงองค์เดียวเพื่อถวายแด่พระสุริโยทัยเท่านั้น ไม่ได้สร้างพระเจดีย์ถวาย
พระราชธิดาแทนพระเจดีย์ที่ถูกทำลายไปพร้อมกันนั้นด้วย

นายเมี้ยน ยังประดิษฐ์ บ้านอยู่หน้าวัดญาณเสน อดีตลูกจ้าง
หน่วยศิลปากรที่ 1 พระนครศรีอยุธยา⁷ คู่กับนายสุข นุฑานันติ ทั้ง 2 ท่านมี
ความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องราวเก่าๆ ของอยุธยาทั้งเรื่องประวัติศาสตร์ ภูมิ-
สถาน โบราณสถาน และเรื่องราวของคน ตลอดจนรายละเอียดเรื่องการขุดกรุ
พระปรางค์วัดราชบูรณะ ความจำท่านดีเลิศ ท่านเล่าเรื่องต่างๆ ให้ผู้เขียนฟัง
มากมายระหว่างที่ผู้เขียนไปรับราชการเป็นภัณฑารักษ์ ที่หน่วยศิลปากรที่ 1
พระนครศรีอยุธยา (ระหว่าง พ.ศ. 2515-2517) เรื่องเก่าๆ ที่ท่านทั้งสองเล่า
นั้นล้วนเป็นเรื่องที่ไม่อาจศึกษาหาได้จากตำราใดๆ รวมทั้งเรื่องพระเจดีย์อัน
เป็นอนุสรณ์แห่งพระสุริโยทัยองค์ปัจจุบัน นายเมี้ยนเล่าว่าเมื่อมีการสร้าง
พระเจดีย์องค์ที่เรียกกันปัจจุบันว่าพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยนั้น นายเมี้ยนยังเป็น
เด็กแต่รู้ความแล้ว และชอบเดินมาดูเขาสร้างพระเจดีย์องค์ใหม่นี้ เพราะบ้าน
อยู่ใกล้ๆ ทั้งยังบอกด้วยว่าพระเจดีย์องค์ดั้งเดิมซึ่งสร้างสมัยสมเด็จพระมหา
จักรพรรดินั้นได้ถูกรื้อทำลายลงไประหว่างการสร้างค่ายทหารมณฑลกรุงเก่า
ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อมูลนี้ตรงกับ
ที่ผู้เขียนสมัยเป็นนักศึกษาเคยได้รับฟังจากศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัททดิศ
ดิศกุล ซึ่งทรงบรรยายให้นักศึกษาฟังเมื่อทรงนำนักศึกษาคณะโบราณคดี
มาทัศนศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาว่า เจดีย์พระสุริโยทัยดั้งเดิมเป็นพระ
เจดีย์คู่อยู่ในค่ายทหาร แต่พระเจดีย์คู่นั้นถูกรื้อไปเพราะผู้รู้ไม่รู้จักความสำคัญ
หม่อมเจ้าสุภัททดิศทรงอธิบายด้วยว่า ที่เชื่อว่าพระเจดีย์คู่ที่ถูกรื้อเป็นเจดีย์
อนุสรณ์พระสุริโยทัย เพราะวีรกรรมครั้งนั้นมีพระบรมวงศ์ส้นพระชนม์พร้อม
กัน 2 พระองค์ และรูปแบบเจดีย์ที่ถูกรื้อไปเป็นแบบอยุธยาตอนกลาง คือเป็น
เจดีย์ฐานแปดเหลี่ยม องค์กรซึ่งทรงกลมแบบลังกา

ในเรื่องนี้ผู้เขียนได้สัมภาษณ์รองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช⁸ ซึ่ง
ท่านได้เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า เมื่อนายภาวาส บุนนาค ยังมีชีวิตอยู่และรับราชการ